

БАЛКАНИЗМИ У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОЈ ГОВОРНОЈ ЗОНИ

Драгана Томић

Учитељски факултет у Врању – Универзитет у Нишу

BALKANISMS IN PRIZREN-TIMOK'S DIALECT

Dragana Tomic

Teacher-Training faculty – Nis University

The Balkan Linguistic Union is actually a group of languages spoken on the Balkan Peninsula; they are different in terms of kinship degree, but they have a lot of common features, which have arisen due to the interlinguistic impact and permeation on the same area. Serbian language, on the whole, belongs to the periphery of The Balkan Linguistic Union. However, Serbian Southern-East speeches are a part of Shaler's category of "the first rank Balkan languages". This work examines and analyses those Balkanisms in Prizren-Timok's colloquial zone which dialectologists mostly enumerate in the Prizren-Timok's description and which are on Shaler's list of, so called, primary Balkanisms: analytical declination, analytical comparison, merging forms of personal pronouns, postpositive article, lack of the infinitive, analytical future, expirational accent. To this analysis, discourses of all three subdialects of Prizren-Timok's colloquial zone have been submitted. They are: Timok-Luznik, Svrljig-Zaplanje and Prizren-Southern-Moravian type of speeches, including the Southern-Moravian speech of Kosovo and Metohia. This work is structured according to the existing bibliography about the speeches in Prizren-Timok's colloquial zone.

Key words: Language Union, The Balkan Linguistic Union, Prizren-Timok's colloquial zone, Balkanisms

О језичком савезу

Дефинишући теорију таласа као одговор на Шлајхерову теорију родословног стабла, Шмит први наглашава постојање разноврсних заједничких црта контактног порекла међу генетски различитим језицима (Шмит 1872). Из Шмитовог становишта израсла је у првој

половини 20. века теорија конвергентне еволуције у оквиру које је руски структуралиста Николај Трубецкој дефинисао теорију језичких савеза и контактнoг карактера развоја и ареалног јединства (Трубецкој 1928). Он је разграничио језички савез од језичке породице наглашавајући да језички савези представљају групе језика које се одликују великим сличностима на синтаксичком и морфолошком нивоу и великим бројем заједничких културних речи, а понекад и спољашњом сличношћу у фонду гласовног система, али без систематских гласовних подударности и без заједничких основних речи. Убрзо после њега огласили су се и други научници који су даље развијали теорију језичких савеза (Бекер, Георгијев, Шалер, Дуриданов, Бирнбаум). На основу синтетичког осврта на њихово поимање језичког савеза може се рећи да суседни, генетски различити језици на релативно малом географском простору развијају низ заједничких црта на разним нивоима језичке структуре, гласовном, морфолошком, синтаксичком, лексичком, које нису наслеђене из старијег периода, већ су резултат међусобних узајамних утицаја, језичког прожимања и лингвистичке конвергенције. При том, Шалер прецизира минималан број заједничких црта и минималан број језика чланица савеза. По њему, о језичком савезу се може говорити на основу најмање две заједничке црте које се простиру у најмање три језика која не припадају истој породици (Шалер 1975). Иван Дуриданов употпуњује ову дефиницију прецизирајући природу тих двеју заједничких црта – најмање две заједничке црте морфолошко-синтаксичке врсте или два заједничка граматичка модела услед конвергентног развоја (Дуриданов 1977). У зависности од природе заједничких особина, Хенрик Бирнбаум разликује екстензивне језичке савезе, којима припадају језици са заједничким особинама на фонолошком нивоу, и интензивне језичке савезе, којима припадају језици са заједничким цртама на морфолошком и творбеном и синтаксичком нивоу (Бирнбаум 1986).

О балканском језичком савезу и балканизмима

Балкански језички савез јесте група језика на Балкану који су различитог степена сродности, али имају низ заједничких црта, насталих услед међујезичких додира и прожимања на истом простору. Досељавањем на Балкан словенски народи су своје језике даље развијали напоредо са грчким, албанским и румунизованим латинитетом. Услед међусобних контаката, долази до позајмљивања, мењања структуре једног језика према другом, узајамног утицаја, што је условило појаву балканског језичког савеза.

Јернеј Копитар је први приметио сличност међу балканским језицима (тачније између албанског, „влашког“ и бугарског језика) (Коритар 1826), а Кристијан Сандфелд први дао детаљну анализу заједничких црта језика на балканском простору и дефинисао термин балканска лингвистика, чиме је поставио темеље истраживања у лингвистичкој балканистици (Сандфелд 1930).

Теорија балканског језичког савеза намеће три кључна питања: 1. који језици припадају овом језичком савезу, 2. које језичке црте се могу сматрати балканизмима и 3. порекло, тј. настанак балканизама. Балканолози наводе, углавном, следеће језике чланице савеза: албански, македонски, бугарски, румунски, арумунски, грчки и српски. Шалер разликује балканске језике, који су у центру језичког савеза и садрже примарне одлике балканских језика, тзв. примарне балканизме (албански, македонски, бугарски, румунски), и језике Балкана, језике на периферији језичког савеза који имају само појединачне балканизме (новогрчки и српски) (Шалер 1975).

Дискутабилно је питање у науци које језичке појаве се могу сматрати балканизмима. Сандфелд даје преглед балканизама на лексиколошком, фонетском и морфо-синтаксичком нивоу, узимајући у обзир и црте које се налазе у само два језика (Сандфелд 1930). Шалер разликује балканизме релевантне за језички савез, а то су гласовне, морфолошке и синтаксичке црте, и ирелевантне балканизме, тј. лексичке црте. Такође, разликује примарне балканизме, заједничке црте језика централне области савеза, и секундарне, у једном делу језика савеза (Шалер 1979). Попов под балканизмом подразумева сваку подударност у различитим балканским језицима, која није распрострањена и у словенским и романским језицима ван Балкана, а конвергентног је порекла (Попов 1984). Станишић списак балканизама, утврђен почетком 20. века, доводи у питање: „Један број тих црта није чак ни општебалкански; друге, опет, имају и језици који нису типично балкански; трећи број црта захвата географски много већу површину него што је Балкан“ (Станишић 1985 – 86: 246). Оно што је очигледно јесте да балкански језици показују више сличности у морфологији и синтакси, а врло мало у фонолошком систему.

Још већи проблем намеће тумачење настанка балканизама. О пореклу балканизама и њиховом развоју дуго се дискутовало, а усаглашеног мишљења нема. Појава балканизама се тумачи на више начина: 1. као палеобалканистички језички супстрат – из трачког, дачког и илирског језика; 2. као латински и романски супстрат због тога што су локални дијалекти латинског језика у периоду присуства Римљана на Балкану могли утицати и на језик словенских придошлица; 3. као појаве настале узајамним међујезичким утицајем; 4. као

појаве настале грчким утицајем због доминације грчког језика у време Византије. Без обзира на разна неусаглашена тумачења, може се рећи да је балкански језички савез настао као последица дуготрајних етно-лингвистичких контаката народа на Балкану.

О призренско-тимочкој говорној зони као чланици балканског језичког савеза

Српски језик у целини припада периферији балканског језичког савеза. Међутим, српски југоисточни говори спадају у категорију Шалерових „балканских језика првог ранга“ (Schaller 1979), чиме заузимају посебно место у оквиру српског језичког простора. Због њихове посебности Окука их сврстава у групу средњештокавских дијалеката, наглашавајући да су захваћени балканистичким лингвистичким процесима, а да при том нису изгубили свој штокавски карактер (Окука 2008: 7 – 8). Ивић своју класификацију српских говора базира управо на присуству односно одсуству балканизма у њима, па, у складу са тим, српске говоре дели на балканизиране (структурно иновативне) и небалканизиране (структурно конзервативне) дијалекте: „Најизразитије разлике у кругу српских говора су оне између дијалеката источне и јужне Србије („призренско-тимочке дијалекатске области“) и главнине српских дијалеката, дакле, између оних који улазе у састав балканског језичког савеза и оних који у њега не улазе“ (Ивић 1998: 115).

Белић у својој монографији о призренско-тимочким говорима указује на црте заједничке свим призренско-тимочким говорима, којих нема ни у једном другом српском говору у таквој мери, а познате су другим словенским и несловенским језицима у окружењу, бугарском језику, македонским, грчким, албанским и румунским говорима. И истраживачима после Белића пажњу привлаче особине којима призренско-тимочки говори улазе у балкански језички савез. Међу типичним балканизмима обично се наводе следећи: квалитативно-квантитативна неутрализација у акценту, аналитичка деклинација и компарација, нестанак инфинитива, употреба удвојених облика личних заменица (удвајање објекта), постпозитивни члан. Све ове црте углавном су морфолошке и синтаксичке природе. Станишић и неке друге језичке црте тумачи балканистичком природом. Он наглашава да је полугласник у говорима југоисточне Србије и Црне Горе не само штокавска особина већ и балканизам. Само ови штокавски говори знају за полугласник, а управо се граниче са језицима у којима полугласник постоји (албански, македонски, бугарски језик). Суседство и језички међуутицаји допринели су очувању полугласника у овим

српским говорима. На сличан начин, утицајем македонског и бугарског језика на јужносрбијанске говоре, Станишић објашњава и појаву енклитичких заменичких облика датива-акузатива *гу, ги, ни, ви*. (Станишић 1985 – 86). Призренско-тимочки говори врло радикално развијају аналитичку структуру (аналитичка деклинација, аналитичка компарација, аналитички футур). Они јесу центри из којих се аналитичке појаве шире ка севернијим српским областима, оним које нису ни у каквом непосредном контакту са њима. У последње време лингвисти бележе све већи број балканизма и у косовско-ресавском и шумадијско-војвођанском говору. Један од разлога ширења је тенденција ка упрошћавању на којој се заснивају балканистичке црте, потреба за поједностављењем комуникације, за упрошћавањем језичких средстава (Милорадовић 2007).

У разматрању балканизма у призренско-тимочкој говорној зони неизбежно је питање како су балканизми настали у овој области српског језичког подручја. Призренско-тимочки говори су у свом развоју прошли кроз две фазе: у првој фази, до 12. века, развили су све иновације штокавског западнојужнословенског типа; у другој фази, од 13. века, изашли су из општих штокавских развојних процеса, при чему су сачували многе архаизме штокавског типа и, још више, развили иновативне особине балканистичког типа, чиме су се приближили источнојужнословенским језицима, бугарском и македонском, и ушли у развојне сфере балканског језичког савеза. Овакав развој условљен је периферним географским положајем, тј. удаљеношћу од новоштокавских развојних центара и суседством са бугарским и македонским говорима.

У складу са питањем порекла балканизма у језицима балканског језичког савеза, постоје и различита тумачења појаве балканизма у призренско-тимочким говорима. Појаву балканизма Белић тумачи латинским утицајем. Он сматра да сви говори у којима се јављају балканизми као заједничке црте нису могли живети заједничким животом, може се говорити само о узајамном њиховом утицају. На све ове говоре могао је да утиче онај у којима су се ове црте прво јавиле, а то је румунски или романски језик од којег је он постао. Дакле, ове црте су се могле развити из народног (вулгарног) латинског језика који се употребљавао на Балканском полуострву за време римске владавине и касније (Белић 1999). Историјски извори сведоче да се данашње српско језичко подручје у касно античко доба налазило у зони латинског језика. Зато и многи лингвисти наглашавају да су балканизми настали услед асимилације затеченог предсловенског, већим делом романизованог становништва. Тумачећи балканизме романским утицајем, Белићу се намеће питање како су наши говори примили ро-

манске особине – да ли непосредно од Романа које су асимиловали или преко македонских и бугарских Словена. Представници ових говора долазили су рано, најдаље до 12. века, у додир са романским племенима. Оцепљени од осталих српских говора, романизме су самостално развили, а македонски утицаји су могли уносити по неке своје црте и пооштравати својим романизмима оне које су наши говори већ примили (Белић 1999). Дакле, балканизми у призренско-тимочким говорима се могу тумачити као романски супстрат, али је и суседство бугарских и македонских говора утицало на њихову појаву. Ипак, ако се има у виду да је већи број балканизма настао у периоду интензивних додира разних народа и језика, онда не треба занемарити и Станишићев став да су неки балканизми настали под утицајем византијскогрчког и вулгарнолатинског, а не треба искључити и старобалканско наслеђе, нарочито ако се узме у обзир чињеница да је граница између грчке и латинске културне сфере на Балкану пресецала централну балканску зону шопских говора (Станишић 1985-86: 264). Није увек јасно у којем се балканском језику прво јавила нека од ових појава, али је очевидно да су се оне све преносиле из једног балканског језика у други. Већи број балканизма настао је у средњем веку, али има и оних који су настали знатно касније.

Предмет нашег истраживања јесте анализа оних балканизма у призренско-тимочкој говорној зони које дијалектолози најчешће наводе у опису призренско-тимочких говора, а који се, иначе, налазе на Шалеровој листи тзв. примарних балканизма: аналитичка деклинација (скраћено АД), аналитичка компарација (скраћено АК), удвајање облика личних заменица (скраћено УЗ), постпозитивни члан (скраћено ПЧ), губљење инфинитива (скраћено ГИ), аналитички футур (скраћено АФ), експираторни акценат (скраћено ЕА). Анализи су подвргнути говори сва три поддијалекта призренско-тимочке говорне зоне: тимочко-лужничког (скраћено ТЛ), сврљишко-заплањског (скраћено СЗ) и призренско-јужноморавског (скраћено ПЈ), укључујући и јужноморавске говоре на Косову и Метохији (скраћено ЈК). До грађе за овај рад смо дошли увидом у постојећу литературу о говорима призренско-тимочке зоне. Преглед и анализа балканизма извршена је на основу радова о говорима Врања (Барјактаревећ 1965), прешевско-бујановачке зоне (Барјактаревећ 1966), Бучума и Белог Потока (Богдановић 1979), Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987), Црне Траве и Власине (Вукадиновић 1996), Летнице (Ђуровић 2000), Горње Пчиње (Јуришић 2009), Заплања (Марковић 2000), Лесковца (Михајловић 1977), Шарпланинске жупе (Младеновић 2001), Сретечке Жупе (Павловић 1939), Јањева (Павловић 1970), Призрена

(Реметић 1996), Власотинца (Станковић 2008), севернотимочког краја (Станојевић 1911), Ђаковице (Стевановић 1950), Ниша и околних села (Тома 1998) и Лужнице (Ћирић 1983). Податке треба узети условно, с обзиром на време истраживања и лично искуство самог истраживача. Отуда и потреба за једним целовитим, синтетичним, савременим истраживањем балканизма у призренско-тимочкој говорној зони. Резултати анализе приказани су табеларно. Знак + означава постојање балканизма, знак – одсуство балканизма, знак +- значи да се уз балканизам јавља и други облик, знак (+) значи да се балканизам ређе јавља, знак +* значи да се поред балканизма спорадично јавља други облик и знак / значи одсуство податка о анализираном балканизму.

Место	АД	АК	УЗ	ПЧ	ГИ	АФ	ЕА	Зона
Ђаковица	+-	+-	+	-	+	+	+-	ЈК
Призрен	+-	+	+	-	+	+	+	ЈК
С. Жупа	+-	+	+	-	+	+	+	ЈК
Јањево	+-	+-	+	/	+	+	+-	ЈК
Летница	+-	+-	+	/	+-	+	+-	ЈК
Ш. Гора	+-	+	+	+	+	+	+	ЈК
Прешевско-бујановачка з.	+	+-	+	/	+	+	+	ПЈ
Г. Пчиња	+	+	+	+	+	+	+	ПЈ
Врање	+	+	+	-	+	+	+	ПЈ
Лесковац	+	+-	+	/	+	+	+	ПЈ
Ниш	+-	+-	+-	/	+-	+-	+	ПЈ
Алексиначко П.	+-	+-	+	-	+	+	+	ПЈ
Цр. Трава и Власина	+	+	+-	+	+	+	+	(ПЈ),СЗ
Заплање	+	+	(+)	/	+	+	+	(ПЈ),СЗ
Бучум и Бели Поток	+	+	(+)	+	+	+	+	СЗ,ТЛ
Севернотимочки	+	+	+	+	+	+	+	ТЛ
Лужница	+	+	+-	+	+	+	/	ТЛ
Власотинце	+	+	/	-+	+	/	+	ТЛ,СЗ,ПЈ

Аналитичка деклинација

Синтетички систем деклинације је у призренско-тимочким говорима замењен аналитичким. Упрошћавањем деклинационог система успостављен је систем од два падежа – основни облик, облик номинатива, и један облик са предлозима, облик акузатива, у служби зависних падежа, при чему су предлози носиоци падежних значења. У српској дијалектологији се за ова два падежна облика користе термини *casus rectus* и *casus obliquus* (први их је употребио Белић у својој монографији 1905). Два падежна облика имају само именице мушког рода једнине на сугласник у значењу бића и именице женског и мушког рода једнине на *-a*. Код осталих именица једнине и множине један је облик за сва падежна значења. Поред ових говора, аналитизам је најдоследнији у бугарском и македонском језику. У осталим језицима чланицама балканског језичког савеза аналитизам је мањег домета – албански има пет падежа, грчки три, румунски четири.

Наша анализа показује да се у јужноморавским говорима на Косову и Метохији јавља и аналитички и синтетички падежни систем. Аналитички систем показује већу стабилност у српским југоистичним говорима. На крајњем северу ове говорне зоне аналитизам показује мању стабилност. Богдановић у говору Алексиначког Поморавља бележи облике генитива, датива, инструментала и локатива (Богдановић 1987: 141). Различите падежне облике Тома бележи у урбаном нишком говору, за разлику од сеоског говора, и констатује да је под утицајем стандардног језика створена једна сложена ситуација између дијалекатског и стандардног система (Тома 1998: 163). Барјактаревић наглашава да цела јужноморавска зона представља подручје које нема чисту ни синтетичку ни аналитичку деклинацију, што потврђују облици генитива, датива, инструментала, локатива једнине и акузатива и датива множине (Барјактаревић 1966: 199).

Аналитичка компарација

Аналитичка деклинација условила је и аналитизам у поређењу. Тако, у призренско-тимочким говорима значења компаратива и суперлатива нису изражена наставцима који се додају на позитив, већ облик позитива остаје непроменљив, а поредбено значење се изражава проклитикама. Стандардни српски језик чува синтетички систем поређења. У румунском, албанском, македонском и бугарском језику постоји само аналитичко поређење, а у савременом грчком језику оба типа поређења.

Аналитичка компарација готово у свим говорима призренско-тимочке говорне зоне показује нестабилност. Упоредо са аналитич-

ким облицима користе се и синтетички облици. Барјактаревећ у говорима прешевско-бујановачке зоне региструје више облика: старије облике (*стареја, паметнеју жену, стареји*), аналитичке облике (*по брз, нај шарен*) и комбинацију аналитичких и синтетичких облика (*по бољу, по јачи*) (Барјактаревећ 1966: 205). Старији архаични облици забележени су и у севернотимочком говору (Станојевић 1911) и говору Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987). У говору Лужнице и Бучума и Белог Потока спорадично се чују и стандардни облици.

Удвајање облика личних заменица

Истовремена употреба дужег и краћег облика личне заменице различито се тумачи, али преовладава схватање да се јавља услед потребе да се сама заменица нагласи, истакне. Овај балканизам доследно се употребљава у румунском, арумунском, македонском, албанском језику, призренско-тимочким и бугарским западним говорима.

Анализа показује да је удвајање заменичких облика врло стабилно у свим призренско-јужноморавским говорима. Ређе се чује у запаљским и лужничким говорима, као и у урбаном нишком говору.

Постпозитивни члан

Постпозитивни члан један је од примарних балканизама. Води порекло од демонстративних заменица. Тројни облици *-та, -та, -то, -в, -ва, -во* и *-н, -на, -но* су настали из тенденције ка функционалном уопштавању показних заменица (Станишић 1985-86: 250). Овај балканизам не захвата целу призренско-тимочку говорну зону. Данас је сачуван у тимочко-лужничком и запаљском говору, док се у потпуности изгубио у призренско-јужноморавским говорима. Познаје га и румунски, албански, македонски и бугарски.

Наша анализа потврђује чињеницу да се постпозитивни члан јавља у сврљишко-запаљским и тимочко-лужничким, а изостаје у призренско-јужноморавским говорима.

Губљење инфинитива

Претпоставља се да је губљење инфинитива грчког порекла. Овај балканизам још увек није стабилан у свим језицима балканског језичког савеза. У албанском језику сведен је на дијалекатску употребу, налазимо га у северноалбанским говорима, у румунском се користи заједно са конјунктивом, потпуно је ишчезао у македонском, бугарском језику и у призренско-тимочким говорима, а полако нарушава и стандардни систем српског језика, у коме је дозвољено двојство – инфинитив/конструкција *да* + презент.

Како анализа показује, губљење инфинитива је балканистичка појава својствена свим говорима призренско-тимочке говорне зоне. Спорадично га у Ђаковици бележи Стевановић уз констатацију да је ипак нестао (Стевановић 1950). Барјактаревић у прешевско-бујановачкој зони бележи спорадично и крњи инфинитив: *може се загубит, мора се казнит, ако мисли скитат* (Барјактаревић 1966: 209). Крњи инфинитив бележи и Тома и то два облика у селима (*оће бит – неће бит, идемо тамо дават љуби руку*) и већи број таквих облика у урбаном нишком говору (Тома 1998: 278). И говор Летнице није изгубио осећање за инфинитив. Ђуровић га бележи у облику футура и појединачно – *бранити, може бит* (Ђуровић 2000: 107).

Аналитички футур

Футур са помоћним глаголом *хтети* и инфинитивом постао је стандардна форма у српском језику. Међутим, у призренско-тимочким говорима успостављена је аналитичка форма коју чини речца *ће*, настала од енклитичког облика помоћног глагола *хтети*, и облик презента, уместо инфинитива, са или без везника *да*. Слична је ситуација и у осталим језицима на Балкану.

Аналитички футур у анализираним говорима је већим делом стабилан балканизам. У летничком говору Ђуровић је забележио четири форме за исказивање футура: балкански футур без везника *да* (*он ће га нађе, ја ћу га обалим*), балкански футур са везником *да* (*оћеш да га узмеш*), сажета футурска форма (*све што може – помоћу*), футур са инфинитивом (*бог ће га избрисати*) (Ђуровић 2000: 106). У Нишу су забележени футурски облици са инфинитивом (*шта ће бити, ја ћу вам рећи*) (Тома 1998: 279), у прешевско-бујановачкој зони са крњим инфинитивом (*он ће те фатит, он ће те апцит*).

Експираторни акценат

Замена новоштокавског акценатског система једноакценатским, чија је основна особина неутрализација квалитативно-квантитативних опозиција, нарочито је издвојила говоре призренско-тимочке зоне од осталих говора српског језичког подручја. Овај балканизам својствен је свим призренско-тимочким говорима. Услед квалитативно-квантитативне неутрализације, акценатовани слог се од неакцентованог разликује само по јачини. Експираторни акценат познаје и румунски, арумунски, бугарски, македонски, албански, грчки и турски језик.

У јужноморавским говорима на Косову и Метохији експираторни акценат не показује стабилност. Летнички акценатски систем је архаичан, косовско-ресавског типа (два силазна акцента), али модификован експираторним, призренско-тимочким акцентом (Ђуровић

2000: 72). Сличан акценатски систем Павловић бележи у говору Јањева (Павловић 1970: 49 – 55), а Стевановић у говору Ђаковице (Стевановић 1950: 87). У осталим говорима ове дијалекатске зоне експираторни акценат је врло стабилан. Барјактаревевић бележи у акценатском систему врањског говора, као и прешевско-бујановачке зоне, четири акцента различитог квалитета и квантитета, за разлику од дотадашњег забележеног једног, експираторног акцента од стране Броха и Белића. Овакво Барјактаревевићево запажање, као и рад Владимира Стевановића *Говор Пољанице* (1969) привукли су пажњу Асима Пеца. Након екскурзије у јесен 1988. године по овој области и исцрпне анализе акценатског система целог врањског краја, а посебно Пољанице, Пецо закључује да ове говоре још увек карактерише један акценат, експираторан. О томе подробније пише у чланку *Савремена акценатуација говора Пољанице* (1994). Из тог разлога смо узели податке у вези са акцентом говора Врања и прешевско-бујановачке зоне до којих је Пецо дошао, а не Барјактаревевић.

Закључна разматрања

Анализа резултата истраживања показује да балканизми постоје у свим анализираним говорима призренско-тимочке зоне, али не у истом интензитету.

Аналитичка деклинација је стабилнија у говорима југоисточне Србије него у јужноморавским говорима на Косову и Метохији. Под утицајем стандардног језика у говорима југоисточне Србије се могу спорадично чути и други падежни облици, али говорници ове дијалекатске области још увек немају развијено језичко осећање за синтетички деклинациони систем. У јужноморавским говорима на Косову и Метохији преплићу се аналитички и синтетички облици под утицајем косовско-ресавског деклинационог система.

Аналитичка компарација показује највећу нестабилност у свим говорима призренско-тимочке говорне зоне. Поред архаичних облика чују се и синтетички стандардни облици, али и мешовити аналитичко-синтетички облици типа *по јачи*.

Удвојени заменички облици показују највећу стабилност. Ређе се чују само у говору Запања и Бучума и Белог Потока.

Постпозитивни члан изостаје, у складу са Белићевим запажањем, у призренско-јужноморавским говорима.

Губљење инфинитива и, с њим у вези, аналитички футур показују велику стабилност у свим анализираним говорима. Инфини-

тив је спорадично забележен само у Летници и прешевско-бујановачкој зони.

Експираторни акценат је нестабилан само у јужноморавским говорима на Косову и Метохији. У осталим говорима призренско-тимочке зоне чује се без изузетака.

У призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије стабилност неких балканизма (аналитичка деклинација, експираторни акценат) нарушена је утицајем косовско-ресавског дијалекатског система. Најстабилнији су балканизми у пограничном говору шарпланинске жупе Горе. Балканизми су постојанији у говорима југоисточне Србије, али нису једини облици, поред њих спорадично се јављају и други облици, архаизми штокавског типа или стандардни облици. Најмању стабилност показују балканизми у урбаном нишком говору.

Од свих балканизма највећу нестабилност показује аналитичка компарација, а најстабилнији су удвојени заменички облици, експираторни акценат, губљење инфинитива и, с њим у вези, аналитички футур. На основу ових запажања, можемо се сложити с Ивићем, који тврди да призренско-тимочки говори ипак представљају прелазну зону између наслеђеног словенског стања и балканског структурног модела, са једном специфичном балканословенском језичком структуром (Ивић 2002).

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1965:** Барјактаревић, Д. Фонетске и морфолошке особине врањског говора. *Врањски гласник* 1, 1965, 33 – 58.
- Барјактаревић 1966:** Барјактаревић, Д. Прешевско-бујановачка говорна зона. *Врањски гласник* 2, 1966, стр. 173 – 218.
- Белић 1999:** Белић, А. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Изабрана дела Александра Белића, IX том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- Бекер 1948:** Becker, H. *Der Sprachbund*. Ljpcig, 1948.
- Бирнбаум 1968:** Бирнбаум, Х. Славанские а́зѝки на Балканах и понѝтие так назѝваемых а́зѝковых соѝзов. *Glossa* II, 1968.
- Богдановић 1979:** Богдановић, Б. Говори Бучума и Белог Потока. *Српски дијалектолошки зборник* 25, 1979, стр. 1 – 178.
- Богдановић 1987:** Богдановић, Б. Говор Алексиначког Поморавља. *Српски дијалектолошки зборник* 33, 1987, стр. 1 – 302.

- Букадиновић 1996:** Букадиновић, В. Говор Црне Траве и Власине. *Српски дијалектолошки зборник* 42, 1996, стр. 1 – 317.
- Георгиев 1977:** Georgiev, V. L'union linguistique balkanique. L'etat actuel des recherches. U L'union linguistique balkanique. *Балканско езикознание* XX, 1977, 1 – 2.
- Дуриданов 1977:** Duridanov I. Zum Begriff des Sprachbundes. *Балканско езикознание* XX, 1977, 1 – 2.
- Ђуровић 2000:** Ђуровић, Р. *Летнички говорни тип*. Врање: Филолошки факултет Приштина, 2000.
- Ивић 1998:** Ивић, П. Српски дијалекти и њихова класификација. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 41/2, 1998, стр. 114 – 132.
- Ивић 2001:** Ивић, П. Српски дијалекти и њихова класификација 3. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 44/1 – 2, 2001, стр. 176 – 209.
- Ивић 2002:** Ивић, П. Балкански језички савез и лингвистичка географија. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 45/1 – 2, 2002, стр. 7 – 12.
- Јуришић 2009:** Јуришић, М. *Говор Горње Пчиње. Гласови и облици*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2009.
- Копитар 1826:** Kopitar, J. *Albanische, Walachische und Bulgarische Sprache*. Jahrbücher der Literatur (Wien) 46, 1826, pp. 59 – 106.
- Марковић 2000:** Марковић, Ј. Говор Заплања. *Српски дијалектолошки зборник* 47, 2000, стр. 7 – 307.
- Марковић 2009:** Марковић, Ј. Балканизми у српским говорима Косова и Метохије. *Годишњак за српски језик и књижевност* 22/9, 2009 стр. 269 – 279.
- Милорадовић 2007:** Милорадовић, С. Дијахрони и синхрони аспект аналитичких појава у српским народним говорима. *Зборник Матице српске за славистику* 71 – 71, 2007, стр. 357 – 375.
- Михајловић 1977:** Михајловић, Ј. *Лесковачки говор*. Лесковац: Библиотека Народног музеја, 1977.
- Младеновић 2001:** Младеновић, Р. Говор шарпланинске жупе Горе. *Српски дијалектолошки зборник* 48, 2001, стр. 1 – 606.
- Окука 2008:** Окука, М. *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta, 2008.
- Павловић 1939:** Павловић, М. Говор Сретечке Жупе. *Српски дијалектолошки зборник* 8, 1939, стр. 1 – 352.
- Павловић 1970:** Павловић, М. *Говор Јањева. Међудијалекатски и миксоглотски процеси*. Нови Сад: Матица српска, 1970.
- Попов 1984:** Попов, Б. Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу. *Јужнословенски филолог* 40, 1984, стр. 21 – 43.
- Реметић 1996:** Реметић, С. Српски призренски говор I (Гласови и облици). *Српски дијалектолошки зборник* 42, 1996, стр. 319 – 614.
- Савић, Мутавцић 1998:** Савић, М., Мутавцић, П. (). Балкански језички савез. *Свет речи* 6/8, 1998, стр. 22 – 27.

- Сандфелд 1930:** Sandfeld, K. *Linguistikue balkanique. Problemes et resultats*. Paris, 1930 (prvo izdanje 1926).
- Станковић 2008:** Станковић, С. *Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008.
- Станишић 1985 – 86:** Станишић, В. Балканизми у српскохрватском језику. *Балканистика* 16 – 17, 1985 – 86, стр. 245 – 265.
- Станојевић 1911:** Станојевић, М. Севернотимочки дијалекат. *Српски дијалектолошки зборник* 2, 1911, стр. 360 – 464.
- Стевановић 1950:** Стевановић, М. Таковачки говор. *Српски дијалектолошки зборник* 11, 1950, стр. 1 – 152.
- Тома 1998:** Тома, П. Л. *Говори Ниша и околних села*. Београд: Институт за српски језик САНУ. Ниш: Просвета, 1998.
- Томић 2007:** Tomić, D. Tragovi balkanskog jezičkog saveza u govoru Ostrovi-
се и Vranjskoj kotlini. *Petničke sveske* 62, 2007, str. 196 – 203.
- Ћирић 1983:** Ћирић, Љ. Говор Лужнице. *Српски дијалектолошки зборник* 29, 1983, стр. 1 – 190.
- Трубецкој 1928:** Trubetzkoy, N. Proposition 16. U *Actes du Premier Congres international de linguists* (str. 18). Lajden, 1928.
- Шмит 1872:** Schmidt, J. *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*. Weimar, 1872.
- Шалер 1979:** Shaller, H. W. *Die Balkansprachen. Eine Einführung in die Balkanphilologie*. Heidelberg, 1979.